

SOVYET RUSYA'DA TÜRK SAVAŞ ESİRLERİ

15 Haziran 2022

Yıldırım Koç

Dedem Mehmet Koç (Doğumu 1895) Birinci Dünya Savaşı'nda askermiş ve savaşta Ruslara esir düşmüş. 1951 yılında vefat etmiş. Esaret anılarını dinleme imkanım olmadı. Ailede büyüklerimizin anlattıklarından, Hazar Denizi'nde bir adada üç yıl kadar esir kaldığını, Rus Devrimi sonrasında bu adadan kaçarak Tokat'a döndüğünü biliyorum. Sovyet Rusya'da Türk savaş esirleri konusunu incelerken de, Türk esirlerin tutuldukları adanın adının Nargin olduğunu öğrendim. Adada çok miktarda yılan varmış. Bu nedenle buraya "Yılan Adası" da denirmiş. Aralarında dedemin de bulunduğu Türk savaş esirleri burada çok sıkıntı çekmişler.

Benim dedem kaçarak Tokat'a dönmüş; ancak kaçamayan ve birkaç yıl daha Rusya'da kalan Türk savaş esirleri var. Bunların bir bölümü Sovyet Rusya Kızıl Ordusu'nda görev yapmış. Bazıları da Mustafa Suphi'nin önderliğindeki Türkiye Komünist Fırkası'na bağlı bir askeri birlik olarak Türkiye'ye gönderilmek için hazırlanmış.

Sovyet Rusya'nın diğer ülkelerde devrim gerçekleştirmede kullandığı araçlardan biri, Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'ya esir düşen askerlerdi. Sovyet Rusya, bu askerleri komünizm mücadelesine katılmaya ikna edip, kendi ülkelerine gönderdiğinde, köklü dönüşümler gerçekleştirebileceği beklentisi içindeydi. Sovyet Rusya'daki savaş esirleri aracılığıyla "devrim ihracı" Macaristan ve Avusturya'da kullanıldı: "Bolşevizm Macaristan ve Avusturya'ya, Rusya'dan geri gönderilen savaş esirleri aracılığıyla getirildi." (F.Borkenau, **World Communism, A History of the Communist International**, W.W.Norton and Company, Inc., New York, 1939, s.114)

1918 yılı Mayıs ayında Sovyet Rusya'da Komünist Parti Merkezi Komitesi'ne bağlı Yabancı Komünistler Federasyonu oluşturuldu. 1918 yılı Ocak ayında ise Komünist Parti içinde Müslümanlar için özel bir çalışma başlatıldı. Partinin "Müslüman Örgütleri Merkezi Bürosu" oluşturuldu. Bu birimin adı daha sonra "Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkezi Bürosu" olarak değiştirildi. 1918 sonu ve 1919 başlarında bu büronun sorumlusu Stalin'di. Bu görevi ondan M. Sultangaliyev devraldı.

Bu dönemde Sovyet Rusya'da yaygın olan bir anlayış, Sovyet Rusya'nın büyük miktarda askeri, mali ve insan gücü desteğinden yararlanan sömürge komünistlerinin, askeri operasyonlarla ülkelerine sosyalizmi götürebilecekleri düşüncesi idi.

4-12 Kasım 1918 günleri Moskova'da düzenlenen Doğu Halkları Komünist Örgütleri Tüm Rusya Birinci Kongresi'nde bu konu kapsamlı bir biçimde ele alındı. "Bu anlayış çerçevesinde Türk savaş esirleri arasında toplumsal devrim düşünceleri yaygınlaştırıldı ve Türk işçi ve köylülerinden oluşan ve uygun bir anda Türkiye'de bir proleter ayaklanmasının örgütlenmesinde bir nüve olarak kullanılacak bir Kızıl Ordu birliğinin oluşturulmasıyla bu savaş esirlerinin toplumsal devrime hazırlanması için somut adımlar atıldı." (M. A., Persits "Eastern Internationalists in Russia and Some Questions of the National Liberation Movement (1918-July 1920)", **The Comintern and the East, The Struggle for the Leninist Strategy and Tactics in National Liberation Movements**, ed. R. A. Ulyanovsky, Progress Publishers, Moscow, 1979, s.113)

Bu kongreye katılanlar arasında Mustafa Suphi, Cevdet Ali, Nazmi ve İsmail Lütfi de vardı. Bu kişiler yaptıkları ortak açıklamada "tüm Türk komünist müfrezelerinin Güney Cephesi'nde yoğunlaştırılmasını ve eksiklerin Rusya'daki Türk savaş esirlerinden tamamlanmasını" istedi.

Kongrenin kabul ettiği kararların altıncısı "Türk işçi ve köylü savaş esirlerinin üzerinde yoğunlaşılması konusunda acil önlemlerin alınması, bu kişilerin Kızıl Ordu birliklerinde örgütlenmesi ve Güney Cephesi'ne gönderilmesi" biçimindeydi.

Bu karar uygulamaya konuldu. Türk komünistleri 1919 yılı Mayıs ayında Kırım'da toplanmaya ve askeri birlikler oluşturmaya başladı. Bir kaynak, Kırım'da toplanan "Türk proleterlerinin" sayısının 10 bin olduğunu ileri sürüyordu. (Persits, 1979; 114)

Türk savaş esirleri ve diğer Anadolu Türkleri 1919 yılının ilk aylarından itibaren Odessa üzerinden Anadolu'ya geçmeye başladı.

Doğu Halkları Komünist Örgütleri Tüm Rusya İkinci Kongresi 22 Kasım-3 Aralık 1919 tarihlerinde toplandı. Kongre’de “uluslararası Kızıl Ordu”nun bir parçası olarak bir Müslüman kızıl ordusunun kurulması ve bu ordunun Doğu ülkelerinde devrim yapmada kullanılması önerisi kabul gördü. Ancak Lenin’in “din temelli” örgütlenmelere karşı çıkmasıyla bu proje durduruldu. (Persits,1979;122-123) Ancak bu arada TKP’nin nüveleri de bir ölçüde oluşmuştu.

Önümüzdeki günlerde Rusya’daki esir Türk askerlerinin gerek Sovyet Rusya Kızıl Ordusu’ndaki faaliyetlerini, gerek Türkiye’ye gelme çabalarını özetleyeceğim.